

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στο λεξικό αυτό έχουν συγκεντρωθεί περίπου **12.000** λέξεις της ελληνικής, οι οποίες μεταφράζονται στη Ρομανί γλώσσα. Η διάλεκτος που καταγράφεται εδώ είναι αυτή που μιλιέται από τους Ρομά που ζουν στην Κομοτηνή και ειδικότερα στο συνοικισμό τέρμα οδού Αδριανουπόλεως. Οι περισσότεροι από τους κατοίκους του συνοικισμού αυτού ανήκουν στην ομάδα των Ποριζαρτζία (= Κοσκινάδες) και οι υπόλοιποι στην ομάδα των Καλπαζάια. Οι πρόγονοι των Ποριζαρτζία ήταν ντόπιοι, ενώ των Καλπαζάια ήταν πρόσφυγες από την Κωνσταντινούπολη που ήρθαν το 1922 με την ανταλλαγή των πληθυσμών και έμειναν στο συνοικισμό όλοι μαζί μέχρι το έτος 1955 περίπου. Μετά άρχισαν να φεύγουν λίγοι λίγοι για διάφορους λόγους σε άλλους οικισμούς της Θράκης και της Μακεδονίας, όπου υπήρχαν Καλπαζάια. Τώρα στο συνοικισμό κατοικούν μόνο δέκα οικογένειες Καλπαζάια σε σύνολο των 300 οικογενειών του συνοικισμού. Απ' ότι γνωρίζω Καλπαζάια υπάρχουν στον Άρατο Ροδόπης, στο Χειμώνιο Έβρου, στο Εύλαλο και Κιμμέρια Ξάνθης, στη Δράμα, στο Δενδροπόταμο Θεσ/νίκης κ.α.

Από τους γονείς μου ο πατέρας μου ανήκει στην ομάδα των Κοσκινάδων και η μητέρα μου στην ομάδα των Καλπαζάια. Η γλώσσα κάθε μιας ομάδας, αποτελούσε ιδιαίτερη διάλεκτο, αλλά με μερικές διαφορές, όπως : α) στο α' ενικό πρόσωπο του Αορίστου της Οριστικής των ρημάτων, πχ. κερντόμ = έκανα (Κοσκινάδες) – κερντέμ (Καλπαζάια), λιόμ = πήρα (Κοσκινάδες)- λιέμ (Καλπαζάια). Γι' αυτό και στο λεξικό στις φράσεις που περιέχουν το α' πρόσωπο του Αορίστου χρησιμοποιώ άλλοτε την κατάληξη **-ομ**, άλλοτε την κατάληξη **-εμ**. β) στο α' πρόσωπο του ρήματος **είμαι** : σομ (Κοσκινάδες) – σεμ (Καλπαζάια).

Επίσης υπάρχουν και κάποιες άλλες φθογγολογικές διαφορές στο θέμα μερικών λέξεων, πχ. πασσιτιάβ (Κοσκινάδες) – πασσιλιάβ (Καλπαζάια). Οι διάλεκτοι αυτές σε άλλους τόπους και χώρες εξακολουθούν να διακρίνονται μεταξύ τους , όταν οι ομάδες των Ρομά ζουν χωριστά. Όπου όμως ζουν μαζί οι διάλεκτοι αυτές τείνουν να ενοποιηθούν.

Ταυτόχρονα όμως καταγράφονται λέξεις που χρησιμοποιούνται και από άλλες ομάδες τσιγγάνων που ζουν στη Θράκη και που λίγο πολύ αντιπροσωπεύουν τις διαλέκτους που μιλούν οι τσιγγάνοι σε όλη την Ελλάδα.

Επίσης καταγράφονται και λέξεις απαρχαιωμένες που τις χρησιμοποιούν και τις κατανοούν οι μεγαλύτεροι, χωρίς όμως οι νέοι να είναι εντελώς αποξενωμένοι από αυτές.

Παρά τις διαλεκτικές διαφορές, οι ομιλητές της Ρομανί στην Ελλάδα κατανοούν σε μεγάλο βαθμό ο ένας τη γλώσσα του άλλου. Συχνά η διαφορά περιορίζεται στη φωνολογική εξέλιξη της λέξης (για παράδειγμα τα ρήματα σε άλλες περιοχές τελειώνουν σε **-άβ** και αλλού σε **-άβα**, άλλες ομάδες λένε το θέλω **μανγκάβ** και άλλες **μανγκάβα** κ.λ.π.). Εδώ καταγράφηκε η προφορά μιας συγκεκριμένης ομάδας, με την ελπίδα σε κάποιο άλλο πόνημα να συγκεντρωθούν συστηματικά όλες οι παραλλαγές της γλώσσας των Ελλήνων Ρομά. Μια λέξη Ρομανί συχνά αντιστοιχεί σε δύο και τρεις έννοιες της Ελληνικής (για παράδειγμα α) η λέξη **νταβ** σημαίνει : δίνω, μπαίνω (βλ. φράσεις στα αντίστοιχα λήμματα του λεξικού), η λέξη **τσογοράβ** σημαίνει : χύνω, ρημάζω μετβ., εξαντλώ (βλ. φράσεις στα αντίστοιχα λήμματα).

(Προσοχή ! άλλο το τσογοράβ και άλλο το τσοράβ = κλέβω).

Στο λεξικό αυτό έγινε προσπάθεια να καταγραφούν όλες οι αντιστοιχίες και να δοθούν κάποια παραδείγματα χρήσης της Ρομανί λέξης αφού είναι το περιβάλλον της που συχνά καθορίζει την ειδική της σημασία.

Η καταγραφή αυτή, αν και κυρίως απεικονίζει τη γλώσσα που μιλιέται σήμερα, συχνά ανατρέχει στο παρελθόν αυτής της γλώσσας. Αυτό ήταν απαραίτητο, γιατί πολλές φορές οι Ρομά χρησιμοποιούν δάνεια (οι χριστιανοί από την Ελληνική και οι μουσουλμάνοι από την Τουρκική γλώσσα), ακόμα και για λέξεις που υπάρχουν στη Ρομανί. Κι αυτό είναι φυσικό, αφού συχνά οι Ρομά χρησιμοποιούν τη Ρομανί ως δεύτερη γλώσσα κι αφού δεν ζουν απομονωμένοι από τις άλλες ομάδες. Μερικοί μάλιστα αποφεύγουν να χρησιμοποιούν τη Ρομανί γλώσσα, γιατί (δικαιολογημένα) φοβούνται μήπως στιγματιστούν από τους υπόλοιπους.

Άλλοι πάλι Ρομά χρησιμοποιούν λέξεις της Ρομανί, χωρίς να ξέρουν τη σημασία τους στα ελληνικά. Κινούνται σε δύο γλωσσικούς “κόσμους” χωρίς να μπορούν να τους συσχετίσουν.

Το λεξικό αυτό επιδιώκει, λοιπόν:

α) να αντιστοιχίσει με συστηματικό τρόπο τα δύο γλωσσικά συστήματα που χρησιμοποιούν παράλληλα οι Έλληνες Ρομά.

β) να συμβάλει στη διατήρηση του πλούτου της Ρομανί, καταγράφοντας το παρελθόν της.

γ) να καταστήσει τις λέξεις εργαλεία έκφρασης και γλωσσικής επικοινωνίας με τις πολλές και ποικίλες φράσεις που περιέχει, μέσα στις οποίες οι λέξεις πλέκονται και ζωντανεύουν το λόγο.

Πολλοί νομίζουν ότι οι Ρομά δεν έχουν γλώσσα, ότι χρησιμοποιούν τυχαία αποσπάσματα από τη μια και την άλλη γλώσσα και ότι η γλώσσα τους δεν είναι παρά η παραφθαρμένη μορφή άλλων γλωσσών. Ακόμα και οι ίδιοι οι Ρομά νομίζουν πολλές φορές ότι η γλώσσα τους περιορίζεται σε λίγες χρηστικές εκφράσεις. Στην πραγματικότητα η Ρομανί γλώσσα είναι πλατιά και πλούσια, αρκεί κανείς να αναζητήσει τον πλούτο της, να την “ανακαλύψει”. Όπως συμβαίνει σε όλες τις γλώσσες, το να είναι κανείς ομιλητής μιας γλώσσας δε σημαίνει αυτόματα ότι την κατανοεί και τη χρησιμοποιεί σε όλο της το εύρος. Υπάρχουν ακόμα μορφωμένοι Ρομά που χρησιμοποιούν μια περιορισμένη μορφή της Ρομανί, αφού δε χρησιμοποιούν τη γλώσσα αυτή σε μια ποικιλία κοινωνικών εκδηλώσεων. Ούτε μπορεί να γίνει η καταγραφή αποκλειστικά από μη-Τσιγγάνους, όσο καλές πληροφορίες και να έχουν αυτοί, γιατί η γλώσσα δεν είναι απλώς ένας κατάλογος λέξεων. Είναι ένας τρόπος να ζεις και να σκέφτεσαι, ένα σύστημα που το κατανοείς απόλυτα μόνο, όταν έχεις μεγαλώσει μέσα σε αυτό. Ο ισχυρισμός μου αυτός αποδεικνύεται από τα ερμηνευτικά και ετυμολογικά λάθη που έχω εντοπίσει σε λεξικά που έχουν κυκλοφορήσει, στα οποία δίνω τις σωστές απαντήσεις στο παράρτημα του λεξικού.

Μόνο αν κάποιος μη Τσιγγάνος είναι ομιλητής της γλώσσας και έχει ζήσει μέσα στην τσιγγάνικη κοινωνία, όχι για λίγο αλλά για πολλά χρόνια, και έχει

ζυμωθεί με την τσιγγάνικη πολιτιστική κληρονομιά τότε και μόνο τότε μπορεί να καταγράψει σωστά τη Ρομανί γλώσσα. Ένας τέτοιος άνθρωπος ήταν ο γλωσσολόγος Ευάγγελος Μαρσέλος, ο οποίος είχε αφιερώσει και είχε αναλώσει τη ζωή του στην έρευνα της τσιγγάνικης γλώσσας. Από 19 ετών με σκοπό να εκμάθει όλες τις τσιγγάνικες διαλέκτους, έζησε κοντά στους τσιγγάνους επί πολλά έτη, συναναστράφηκε μαζί τους, τους αγάπησε και τον αγάπησαν εγκάρδια. Όταν τον πρωτάκουσα να μιλά ρομανές, σχημάτισα την εντύπωση ότι είναι Τσιγγάνος. Χειριζόταν τη γλώσσα άψογα σ' όλη την έκτασή της. Με τους γλωσσικούς νεολογισμούς έχει εμπλουτίσει και εκσυγχρονίσει την Ρομανί γλώσσα. Δε θα λησμονήσω ποτέ την καλή διάθεση που είχε στη συνεργασία που είχαμε και τη συμβουλευτική του βοήθεια στα θέματα της γλώσσας και λεξικογραφίας.

Από την άλλη πλευρά, η τσιγγάνικη καταγωγή από μόνη της δεν φτάνει για να καταγράψει κανείς τη Ρομανί γλώσσα. Για να μην ντρέπεται ένας Ρομ για τη γλώσσα που μιλάει, για να μην τη θεωρεί μιας « δεύτερης κατηγορίας » γλώσσα, πρέπει να αναρωτηθεί για την ταυτότητα και την ιστορία του, πρέπει να ξανασκεφτεί τον εαυτό του και την πορεία του μέσα από τη γλώσσα. Πρέπει ακόμα να σκεφτεί την ομάδα του και τη γλώσσα του στη σχέση της με τις άλλες ομάδες και γλώσσες.

Για την καταγραφή της Ρομανί χρειάζονται λοιπόν Τσιγγάνοι που έχουν πετύχει ένα βαθμό ένταξης στην ελληνική κοινωνία, ταυτόχρονα όμως να ζουν τσιγγάνικα. Τις λέξεις μπορεί να τις βρει και να τις καταγράψει ο καθένας. Όμως η γραμματική είναι μέσα στη γλώσσα και δεν βγαίνει από τυπικούς κανόνες, αλλά από έναν ορισμένο τρόπο να σκέφτεσαι τον εαυτό σου και τον κόσμο. Με αυτές τις σκέψεις προσπάθησα να καταγράψω τη Ρομανί γλώσσα.

Πρώτα προσπάθησα να αντιστοιχίσω τις τσιγγάνικες λέξεις που ήξερα και χρησιμοποιούσα στην καθημερινή μου ζωή με τις λέξεις της ελληνικής γλώσσας. Έπειτα άρχισα να καταγράφω λέξεις που σιγά-σιγά χάνονταν από τους ηλικιωμένους Ρομά. Άρχισα ακόμα να καταγράφω λέξεις από άλλες περιοχές της Θράκης, έξω από τα στενά όρια της γειτονιάς όπου ζω.

Τέλος, άρχισα να ψάχνω τις διαφορετικές φράσεις και τα διαφορετικά περιβάλλοντα στα οποία χρησιμοποιούνται οι λέξεις που είχα καταγράψει και τις διαφορετικές έννοιες που παίρνουν μέσα σε αυτά. Επειδή η μητρική μου γλώσσα είναι η Ρομανί και είμαι χρήστης της Ρομανί στην καθημερινή μου ζωή, δεν μου ήταν καθόλου δύσκολο να εμπλουτίσω το λεξικό με συνώνυμα και αντίθετα των λέξεων και να το καταστήσω πρωτότυπο στο είδος του. Ακόμη σε πολλές λέξεις του λεξικού θα συναντήσει ο χρήστης ετυμολογικά στοιχεία. Επίσης θεωρώ ότι ελληνικές ή τουρκικές και άλλες ξένες λέξεις που χρησιμοποιούνται ενσωματωμένες στο ρομανό τυπικό, είναι και αυτές ρομανέ, «τσιγγάνικες» λέξεις.

Στην περιοχή μου υπάρχει τάση στη νέα γενιά να χρησιμοποιεί τα ρήματα της τουρκικής γλώσσας με ρομανέ καταλήξεις πχ. κονουσσίορουμ (μιλώ) σε κονουσσίαβ, μπεκλέορουμ (περιμένω) σε μπεκλέαβ, ντισστιρίορουμ (αλλάζω μετβ.) σε ντισστιρίαβ κ.α. Στο λεξικό τα ρήματα αυτά έχουν καταγραφεί με τις ρομανέ καταλήξεις. Καθώς και ο Κωστής Παλαμάς αναφέρει στο *Δωδεκάλογο του Γύφτου*: «λόγια από κάθε λαό κλέβουν και στα δικά τους τα ταιριάζουν»... Όμως πιστεύω, με τη συνεχή μόρφωση θα μπορέσουν και οι Τσιγγάνοι να καλλιεργήσουν τη γλώσσα τους, σαν ένα ενιαίο μηχανισμό, που έχει τη δύναμη να αφομοιώνει τα ξένα γλωσσικά στοιχεία στον ατόφιο παραδοσιακό της κορμό.

Σκοπός μου ήταν να γίνει το λεξικό εύχρηστο στον χρήστη και ιδιαίτερα σ' αυτόν που θα ήθελε να μάθει και να χρησιμοποιεί τη Ρομανί γλώσσα. Επίσης προσπάθειά μου ήταν να περιλάβω στο λεξικό κατάλληλες φράσεις που αφενός να καταστήσουν κατανοητές τις σημασίες των λέξεων και αφετέρου να καταδείξουν τη ζωντάνια και την εκφραστικότητα της γλώσσας. Γι αυτό και η μετάφραση των φράσεων αυτών στην ελληνική γλώσσα δεν υπήρξε ελεύθερη, αλλά κατά λέξη, με αποτέλεσμα σε λίγες περιπτώσεις να σημειωθούν κάποιες αποκλίσεις από τις καθημερινές εννοιολογικές χρήσεις των λέξεων και τους συντακτικούς κανόνες.

Ακόμη χρησιμοποίησα αποσπάσματα από το ανέκδοτο ποιητικό μου έργο με θέματα ειλημμένα από την προσωπική μου ζωή και την τσιγγάνικη ζωή, για να

φανεί και η λογοτεχνική της διάσταση και για να ενθαρρύνω ευαίσθητους Τσιγγάνους, ώστε να γράψουν κι αυτοί ποιήματα, μυθιστορήματα, διηγήματα και άλλα λογοτεχνικά έργα που θα πλουτίσουν τη γλώσσα μας.

Η Ρομανί γλώσσα, αν και διαμέσου των αιώνων δεν υπήρξε γραπτή, διατήρησε το ρυθμό της και τη μουσικότητά της παρά τις επιδράσεις που δέχτηκε από άλλες γλώσσες. Πολλά από τα ποιήματα μου εκφράζουν το αντιρατσιστικό μου αίσθημα που φαίνεται στα αποσπάσματα των λημμάτων του λεξικού: τόπος, μέρα, τσιγγάνος, αδερφός κ.α.

Αυτό το αίσθημα με έκανε να σταθώ στα πόδια μου, ν' αντέξω στην αφόρητη κούραση που αντιμετώπισα μέχρι να ολοκληρώσω αυτό το λεξικό. Επιπλέον με στήριξε η ικανοποίηση που δοκίμαζα καθώς σκεφτόμουν ότι κάτι θετικό θα προσφέρω στην τσιγγάνικη κοινωνία, όπου κι αν βρίσκεται.

Την ποιότητα του λεξικού μπορεί να την αντιληφθεί κανείς μόνο, όταν ξεφυλλίσει όλο το λέξιό. Είναι το μοναδικό στην Ελλάδα, ίσως και στη Ευρώπη, λεξικό της Ρομανί γλώσσας που περιέχει συνώνυμα και αντίθετα και έχει γραφεί από Τσιγγάνο.

Ελπίζω την προσπάθεια που έχω κάνει να μιμηθούν Τσιγγάνοι απ' όλο τον κόσμο, να παρακινηθούν και να συγγράψουν έργα, ώστε να κάνουν τον Τσιγγάνο να νιώθει πια περήφανος. Να καλλιεργήσουν οι ίδιοι τη γλώσσα τους κι όχι άλλοι, οι οποίοι επιδιώκουν τη διάκρισή τους μέσα από το εικονικό τους ενδιαφέρον. Έτσι μόνο, βαθμιαία, έστω και μετά 100, 200 χρόνια, θα αντιστραφεί η αρνητική εικόνα των άλλων για τους Τσιγγάνους και θα ενισχυθεί το αυτοσυναίσθημα και η αυτοεικόνα τους.

Όπως δεν υπάρχουν άνθρωποι πάνω στη γη που να μην αγαπούν και να μην τιμούν αυτό που είναι, έτσι και οι Τσιγγάνοι όπου κι αν βρεθούν, σε κάθε μέρος της γης είναι δεμένοι μεταξύ τους, χαίρονται να ακούνε τη γλώσσα τους και νιώθουν περηφάνια, όταν οι άλλοι απευθύνουν επαινετικά λόγια για τη φυλή τους. Έχουν και αρετές οι Τσιγγάνοι. Αγαπούν με πάθος τη μουσική και το χορό, λατρεύουν την ελευθερία και απεχθάνονται τον πόλεμο.

Ας κάνουμε εμείς την αρχή, ας τολμήσουμε και ας γίνουμε ειρηνικοί επαναστάτες, για να αναβαθμίσουμε τη ζωή των Τσιγγάνων, των απογόνων

μας, και να μεταβάλουμε σε θετική την εικόνα τους που υπάρχει στα μάτια και στο μυαλό των μη Τσιγγάνων. Για να γίνει αυτό πρέπει ν' ακολουθήσουμε το μονόδρομο: Σχολείο – μόρφωση – διαβίου μόρφωση.

ΠΟΙΗΜΑ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

Επειδή είναι πρωτόγνωρο στον ελληνικό χώρο η τσιγγάνικη ποίηση, καταγράφω ένα ποίημα από το ποιητικό μου έργο, πέρα από τα αποσπάσματα που διανθίζουν το λεξικό, για να αντιληφθεί ο αναγνώστης, ότι η τσιγγάνικη γλώσσα είναι όπως όλες οι άλλες γλώσσες.

Ποίημα Γιάννη Αλεξίου

Αμαρί τσχιπ

Γεκ τσχιπ πφαλά ασταρέλ αμέν,
γεκ τσχιπ πφαλά σικαβέλ αμέν
οπρά πφου,
η Ρομανί, η μπουτ γκιλαμπα(ν)ντί.
Ρόντεν Ρομάλεν λακέ όρμπε
κα αρακχέν ε ντρομά κάι πφρινταμούσας,
ρόντεν Ρομάλεν αμαρέ νταντένγκε
ροη(ν)νταρντέ γκιλά,
κα ντικχέν ε ντουκχά σαρ γκιλάμπενας,
νάι σας βον πατρά κάι πφουρντάς
ζουραλί μπαλβάλ ντα κάι ουλαντάς λεν.

Απόδοση στην Ελληνική

Η γλώσσα μας

Μια γλώσσα αδέρφια μας κρατάει,
μια γλώσσα αδέρφια μας δείχνει
πάνω στη γη,
η Τσιγγάνικη, η πολύ τραγουδιστή.
Ψάξτε Τσιγγάνοι τις λέξεις της
θα βρείτε τους δρόμους που περπατήσαμε,

ψάξτε Τσιγγάνοι τα μοιρολόγια των προγόνων μας
θα δείτε τους πόνους
πώς τους τραγουδούσανε,
δεν ήταν οι πρόγονοί μας φύλλα
που φύσηξε άνεμος δυνατός
και τους εσκόρπισε

Αποσπάσματα από τα ποιήματά μου υπάρχουν στα παρακάτω λήμματα του λεξικού:

1. αγάπη	21. μεθώ (μετβ.)
2. αγαπώ	22. μέρα
3. αδελφός	23. μέρος
4. Αϊ-Γιώργης	24. μετρώ
5. αστέρι	25. μοναξιά
6. βιολί	26. νεκρός
7. βράδυ	27. ξυπόλυτος
8. γέλιο	28. ομορφιά
9. γη	29. όνειρο
10. γλώσσα	31. πάλι
11. δρόμος	35. πράξη
12. εκείνος	36. προχωρώ
13. ζωή	37. τόπος
14. ημέρα	38. τραγούδι
15. Θεός	39. τσιγγάνος
16. κάρο	40. υπάρχω
17. κλείνω (μετβ.)	41. φιλία
18. κόσμος	42. φτερό
19. λουλούδι	43. χάνομαι
20. μαξιλάρι	44. ωραίος

ΟΔΗΓΙΕΣ ΧΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ

1. Στη Ρομανί υπάρχουν δύο γένη: αρσενικό και θηλυκό, π.χ. ο κχερ (αρσενικό γένος), η μπουκί (θηλυκό γένος). Εκτός από το άρθρο της ονομαστικής του ενικού αρσενικών (ο) και θηλυκών (η), το άρθρο των λοιπών πτώσεων ενικού και όλων του πληθυντικού είναι το ε. Εάν σε ένα λήμμα αντιστοιχούν περισσότερα ουσιαστικά της Ρομανί του ίδιου γένους, σημειώνεται το άρθρο στο τελευταίο ουσιαστικό.
2. Στο θηλυκό γένος των επιθέτων και μετοχών σημειώνεται μόνο η κατάληξή τους μετά το αρσενικό γένος π.χ. επίθ. παρνό,-ί (= άσπρος,-η), μτχ. τσαλαντό,-ί (= χτυπημένος,-η).
3. Στα συμπλέγματα συμφώνων, πφ, τφ, κχ, τχ, και τσχ τα σύμφωνα φ,χ προφέρονται ως μισά σύμφωνα, δηλαδή, ελαφρά ως εκπνοή. Πχ. Πφενάβ = λέω, τφουτ = γιαούρτι, κχερ = σπίτι, τχαν = τόπος, θέση, χώρος, μέρος, οικόπεδο, περιοχή, τσχουρί = μαχαίρι.
4. Τα σύμφωνα όταν είναι σε παρένθεση προφέρονται κανονικά. Πχ. ντα(ν)νταλάβ = δαγκώνω, α(μ)μπρόλ = αχλάδι.
5. Οι ελληνικές λέξεις με αστερίσκο (*) είναι λέξεις αδόκιμες και χρησιμοποιήθηκαν για να ερμηνεύσουν ακριβέστερα τη ρομανί λέξη (πχ. κλαψιαροπρόσωπος = ροη(ν)ντέ-μόσκο).
6. Όταν το σ και το ζ είναι παχιά, έχουν σημειωθεί δύο σ και ζ (πχ. σσουντρό = κρύος, κότζζα = φλούδα).
7. Σε μερικά ρηματικά ουσιαστικά με κατάληξη -ιπέ και σε διάφορες άλλες λέξεις αντί του γιώτα (ι) χρησιμοποιήθηκε το ήτα (η), για να αποφευχθούν τα διαλυτικά (").
8. Όπου μετά τη ρομανί λέξη ανοίγεται παρένθεση και ακολουθεί το σύμβολο = (ίσον), πρόκειται για κυριολεκτική σημασία, παρόλο που δε σημειώνεται η βραχυγραφία κυριολ. = κυριολεκτικά. (πχ. στο λήμμα υποφέρω : σϋρνταβ (= τραβώ)).

9. Οι σύνθετες λέξεις συνδέονται με το ενωτικό σύμβολο – (πχ. μπουκί-κεράβ = δουλειά κάνω = δουλεύω, σσερέσκι-ντουκ = κεφαλιού πόνος = κεφαλόπονος.
10. Το ύψιλον (υ) προφέρεται όπως το γαλλικό u, π.χ. σύτυ = γάλα (αλλά και σούτι)
11. Το ύψιλον με διαλυτικά (ü) προφέρεται ως φθόγγος ανάμεσα στο ι και στο ου, π.χ. χϋβ = τρύπα, σϋρνταβ = τραβώ. Επίσης όλα τα ρομανέ ρήματα στο β' πρόσωπο του πληθυντικού του αορίστου στη λήγουσα και στο β' πρόσωπο του πληθυντικού του υπερσυντέλικου στην παραλήγουσα έχουν αυτόν τον φθόγγο, π.χ. αβιλανϋς = ήρθατε, αβιλανϋσας = είχατε έρθει, πιλανϋς = ήπιατε, πιλανϋσας = είχατε πει.
12. Οι διαθέσεις των ρημάτων στη ρομανί γλώσσα είναι 7.
- α) Ενεργητική διάθεση ή ενεργητικό ρήμα: τσαλαβάβ = χτυπώ (ενεργ.), π.χ. τσαλαντά μαν καστέσα = με χτύπησε με ξύλο.
- β) Παθητική διάθεση ή παθητικό ρήμα: τσαλάντιαβ = χτυπιέμαι (παθ.), π.χ. πελόμ ντα τσαλάντιλομ κάι μι τσανκ = έπεσα και χτυπήθηκα στο πόδι μου.
- γ) Μέση διάθεση ή μέσο ρήμα ή αυτοπαθές ρήμα: τσαλαβάμαν = χτυπώ τον εαυτό μου (χτυπιέμαι μέσο ή αυτοπαθές), π.χ. σόσκε τσαλαβέστουτ κάι κο σσορό; = γιατί χτυπιέσαι στο κεφάλι σου;
- δ) Ουδέτερη διάθεση ή ουδέτερο ρήμα: πασσιτιάβ = κοιμάμαι, π.χ. πασστόλ μο ντατ = κοιμάται ο πατέρας μου.
- ε) Ενεργητική διάμεση διάθεση ή ενεργητικό διάμεσο ρήμα: τσαλανταράβ = βάζω να χτυπήσει-ουν, κάνω να χτυπήσει-ουν, κάνω να χτυπηθεί-ουν, π.χ. κα τσαλανταράβ τουτ κάι μο ντατ = θα βάλω τον πατέρα μου να σε χτυπήσει.
- στ) Παθητική διάμεση διάθεση ή παθητικό διάμεσο ρήμα: τσαλαντάρντιαβ = με κάνει-ουν να χτυπιέμαι, π.χ. σαρ τε τσαλαντάρντολ καβά μανούζς! = πώς να κάνω-ουμε (να βρω-ούμε τον τρόπο) να χτυπηθεί αυτός ο άνθρωπος!
- ζ) Μέση διάμεση διάθεση ή μέσο διάμεσο ρήμα: τσαλανταράμαν = αφήνω να με χτυπήσει-ουν, κάνω να με χτυπήσει-ουν, προκαλώ να με χτυπήσει-

ουν, π.χ. κα τσαλανταράμαν λέστε, για τε ικαλέλ πι χολί = θα τον αφήσω (ή θα τον προκαλέσω) να με χτυπήσει, για να βγάλει το θυμό του, μπεςσ σουκάρ· κα τσαλανταρέστουτ μά(ν)ντε = κάτσε ωραία (καλά)· θα με κάνεις να σε χτυπήσω, σαρ τσαλανταρντάν τουτ λέστε; = πώς άφησες να σε χτυπήσει; (πώς δεν κατάφερες να μη σε χτυπήσει;)

- 13.** Τα παθητικά και μέσα (ή αυτοπαθή) ρήματα στο λεξικό μπήκαν με τη βραχυγραφία αμετβ.ρ. (= αμετάβατο ρήμα) που το καθένα ξεχωρίζει από την κατάληξή του. Από την κατάληξη -μαν (= εμένα, τον εαυτό μου) ξεχωρίζουν τα μέσα (ή αυτοπαθή) ρήματα και από την κατάληξη -ιαβ ξεχωρίζουν τα παθητικά ρήματα, π.χ. μακχάμαν = βάφομαι μέσο ή αυτοπαθές, μακχάμαν τε τζαβ και μπιάβ = βάφομαι να πάω στο γάμο, μακχλιάβ = βάφομαι παθητικό, κατάρ μιννέ βαστά μακχιλό καβά κχερ = από τα δικά μου χέρια βάφτηκε αυτό το σπίτι
- 14.** Ο τύπος της γενικής του ενικού, μερικές φορές και του πληθυντικού των ουσιαστικών είναι ταυτόχρονα και επίθετο: π.χ. κχερέσκο,-ι = σπιτιού, σπιτικός,-ή, κχαϊνάκο,-ι = κότας, κοτίσιος, -ια, Ιταλιανένγκο,-ι = Ιταλών, ιταλικός,-ή, Ιταλιάκο, -ι = Ιταλίας, ιταλικός, -ή.

Βραχυγραφίες

άκλ. = άκλιτος,, -η, -ο	κ. = κατά
αλληγ. = αλληγορικά	κ.α = και άλλα
αμετβ. = αμετάβατο	κυριολ. = κυριολεκτικά
αντίθ. = αντίθετο-α	λ. = λέξη
αντων. = αντωνυμία	μεσ. = μέσο
αόρ. = αόριστος	μετβ. = μεταβατικό
απόλ. = απόλυτο	μορ. = μόριο
απρόσ. = απρόσωπο	μ.τ.φ. = μεταφορικός, -ή, -ό
αριθ. = αριθμός	μτχ. = μετοχή

αριθμητ. = αριθμητικό	πληθ. = πληθυντικός
αυτοπ. = αυτοπαθές	προσ. = πρόσωπο
βλ. = βλέπε	προφ. = προφέρεται, προφέρονται
δεικτ. = δεικτική	πχ. = παραδείγματος χάριν
διαμ. = διάμεσο	ρ. = ρήμα
ενεργ. = ενεργητικό	ρηματ. = ρηματικό
επίθ. = επίθετο	σ.α. = σημαίνει ακόμη, σημαίνουν ακόμη
επίρρ. = επίρρημα	συγκρ. = συγκριτικό
επιτατ. = επιτατικό	συνδ. = σύνδεσμος
επιφών. = επιφώνημα	συνών. = συνώνυμο-α
ερωτημ. = ερωτηματικός, -ή, -ό	τακτ. = τακτικό
ουσ. = ουσιαστικό	υπερθ. = υπερθετικός
παθ. = παθητικό	υποκ. = υποκοριστικό
περιφρ. = περιφραστικός, -ή, -ό	

ΕΚΦΡΑΣΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΩΝ

Αισθάνομαι την ανάγκη να απευθύνω θερμότερες ευχαριστίες στη σύζυγό μου Ευγενία Τζαμπάζη για την κατανόηση που έδειξε καθόλο το διάστημα της συγγραφής του λεξικού και για την ηθική της συμπαράσταση. Στη θεία μου Ευαγγελία Δημητρίου για τη βοήθειά της στη συλλογή λέξεων και φράσεων. Στη φιλόλογο Εύα Πολίτου για τη λεξικογραφική βοήθεια που μου παρέσχε σε ενδιάμεση φάση της δουλειάς μου και τέλος, στον επίτιμο Προϊστάμενο της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Ροδόπης, Κωσταντίνο Εκμεκτσή, για την πολύτιμη βοήθεια που μου παρέσχε σε διάφορες δυσκολίες που αντιμετώπισα κατά την τελευταία φάση της συγγραφής του έργου αυτού, καθώς και τη σύζυγό του Σοφία Εκμεκτσή για την ψυχολογική της υποστήριξη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Γ. Μπαμπινιώτη, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998.
2. Μείζον Ελληνικό Λεξικό, Τεγόπουλος-Φυτράκης, Εκδόσεις Αρμονία Α.Ε., Αθήνα 1997
3. Λεξικό της κοινής νεοελληνικής. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη 1999.
4. Νέον Ορθογραφικόν, Ερμηνευτικόν Λεξικόν, Δημητρίου Β. Δημητράκου, Εκδοτικός Οίκος Χρ. Γιοβάνης, 1970.
5. Σύγχρονον Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας, Επιτροπής Φιλολόγων, Ο.Ε.Ε. «ΑΤΛΑΣ», Αθήνα 1961
6. Λεξικό των Συνωνύμων, Κ. ΔΑΓΚΙΤΣΗ, Εκδόσεις Ι. Γ. Βασιλείου, Αθήνα.
7. Ετυμολογικό Λεξικό της κοινής Νεοελληνικής, Ν.Π. Ανδριώτη, δεύτερη έκδοση.
8. Παράλληλο Συντακτικό της νέας και της αρχαίας Ελληνικής γλώσσας, Γεώργιος Μωραΐτης, Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, Αθήνα 1974.

Το αφιερώνω στο γιο μου Μανόλη